

ધોરણ સાતના ગુજરાતી વિષયના નવા પાઠ્યક્રમના સંદર્ભમાં શિક્ષકોના પ્રતિભાવો

ડૉ. દીપ્તિ બી. કુંડલ

આસિ.પ્રોફેસર

શ્રીમતી એમ.એમ.શાહ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન

વઢવાણ શહેર

સારાંશ

મનુષ્ય બુદ્ધિજીવી પ્રાણી છે. ઉત્કૃષ્ટ જીવન માટે તે સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે. આ અંગે શિક્ષણ એક અગત્યનું પાસું છે. જેવું શિક્ષણ તેવું જીવન એ ન્યાયે ઉત્તમ જીવનનો આધાર ઉત્તમ શિક્ષણ પર રહેલો છે. સમય અને સમાજની અપેક્ષા પ્રમાણે શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં, શિક્ષણરીતિમાં, વિષયવસ્તુમાં ફેરફાર થતા રહે છે. આમ અભ્યાસક્રમ નવીનીકરણ એક સાતત્યપૂર્ણ પ્રક્રિયા ગણાય. સને ૨૦૧૨ માં નવો અભ્યાસક્રમ અમલમાં આવ્યો. બાળકની સર્જનશીલતા, વિચારશક્તિ, તર્કશક્તિ અને પ્રયત્નકરણ કરવાની આવડત વિકસે એ તેનો મુખ્ય હેતુ હતો. શૈક્ષણિક હેતુઓનો પરિણામલક્ષી અભ્યાસ થવો જરૂરી ગણાય. શિક્ષણના સાર્વત્રિકરણ, ગુણવત્તા સુધારણા અને નૂતન પ્રવાહોના અમલ સંબંધિત ફેરફારો કેટલે અંશે ઉપયોગી થશે તે જોવાની સૌની ફરજ છે કે જે આ અભ્યાસનો મૂળ વિચાર કહી શકાય. આ સંદર્ભમાં કેટલાક મુદ્દાઓની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી અભ્યાસનો હેતુ, અભ્યાસના પ્રશ્નો, અભ્યાસ પદ્ધતિ, વ્યાયવિશ્વ અને નમૂનો, ઉપકરણ, માહિતી એકત્રીકરણ, માહિતીનું પ્રયત્નકરણ અને અર્થઘટન, તારણો, અભ્યાસના અંતે.

૧. અભ્યાસની ભૂમિકા

મનુષ્ય બુદ્ધિજીવી પ્રાણી છે. ઉત્કૃષ્ટ જીવન માટે તે સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે. આ અંગે શિક્ષણ એક અગત્યનું પાસું છે. જેવું શિક્ષણ તેવું જીવન એ ન્યાયે ઉત્તમ જીવનનો આધાર ઉત્તમ શિક્ષણ પર રહેલો છે. સમય અને સમાજની અપેક્ષા પ્રમાણે શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં, શિક્ષણરીતિમાં, વિષયવસ્તુમાં ફેરફાર થતા રહે છે. આમ અભ્યાસક્રમ નવીનીકરણ એક સાતત્યપૂર્ણ પ્રક્રિયા ગણાય. સને ૨૦૦૦ના નેશનલ કરિક્યૂલમ ફેમવર્ક ફોર સ્કૂલ એજ્યુકેશન (NCF)નાં શાળા શિક્ષણમાં સુધારણા માટેની વિશિષ્ટ ભલામણો કરવામાં આવેલી. ધોરણ પાંચથી સાતના

પુસ્તકો આનંદદાયી પ્રવૃત્તિલક્ષી અને ક્ષમતાકેન્દ્રી અભિગમને કેન્દ્રમાં રાખી બનાવાયા અને જૂન ૨૦૦૮ થી અમલમાં મૂકાયા. એ પછી સને ૨૦૦૯માં RTE રાઇટ ટુ એજ્યુકેશનને ધ્યાનમાં રાખી સમગ્ર દેશમાં પ્રાથમિક શિક્ષણના અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યક્રમ અને પાઠ્યપુસ્તકો તથા સમગ્ર શિક્ષણ પ્રક્રિયામાં બદલાવ આવ્યો. સને ૨૦૧૨ માં નવો અભ્યાસક્રમ અમલમાં આવ્યો. બાળકની સર્જનશીલતા, વિચારશક્તિ, તર્કશક્તિ અને પ્રયત્ન કરવાની આવડત વિકસે એ તેનો મુખ્ય હેતુ હતો. શૈક્ષણિક હેતુઓનો પરિણામલક્ષી અભ્યાસ થવો જરૂરી ગણાય. શિક્ષણના સાર્વત્રિકરણ, ગુણવત્તા સુધારણા અને નૂતન પ્રવાહોના અમલ સંબંધિત ફેરફારો કેટલે અંશે ઉપયોગી થશે તે જોવાની સૌની ફરજ છે કે જે આ અભ્યાસનો મૂળ વિચાર કહી શકાય.

૨. અભ્યાસનો હેતુ

ઘોરણ સાત માટે વર્ષ ૨૦૧૨ થી અમલમાં આવેલ નવા પાઠ્યક્રમ અંગે શિક્ષકોના પ્રતિભાવો જાણવા એ પ્રસ્તુત અભ્યાસનો હેતુ હતો.

૩. અભ્યાસના પ્રશ્નો

પ્રસ્તુત અભ્યાસના સંદર્ભમાં નિમ્નલિખિત પ્રશ્નોની રચના કરવામાં આવી હતી.

- ❖ વર્ષ ૨૦૧૨ થી અમલમાં આવેલ ઘોરણ સાતના ગુજરાતી વિષયના નવા પાઠ્યક્રમ અંગે વિષયવસ્તુ સંદર્ભે શિક્ષકોના શા પ્રતિભાવો હશે ?
- ❖ વર્ષ ૨૦૧૨ થી અમલમાં આવેલ ઘોરણ સાતના ગુજરાતી વિષયના નવા પાઠ્યક્રમ અંગે વિદ્યાર્થી સંદર્ભે શિક્ષકોના શા પ્રતિભાવો હશે ?
- ❖ વર્ષ ૨૦૧૨ થી અમલમાં આવેલ ઘોરણ સાતના ગુજરાતી વિષયના નવા પાઠ્યક્રમ અંગે શિક્ષક સક્રિયતા સંદર્ભે શિક્ષકોના શા પ્રતિભાવો હશે ?

૪. અભ્યાસ પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં જૂન ૨૦૧૨ થી અમલમાં આવેલ નવા પાઠ્યક્રમ અંગે શિક્ષકોના પ્રતિભાવો જાણવાના હેતુ સંદર્ભે ઘોરણ સાતમાં ગુજરાતી વિષયનું અધ્યાપનકાર્ય કરનારા અનુભવી શિક્ષકો પાસેથી નવા પાઠ્યક્રમ અંગે પ્રતિભાવ મેળવવામાં આવ્યા હતા. આમ આ અભ્યાસમાં સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ થયો હતો.

૫. વ્યાપ વિશ્વ અને નમૂનો

ગુજરાત રાજ્યના ગુજરાતી ભાષાના શિક્ષકોનો વ્યાપવિશ્વ તરીકે તથા સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાની ગુજરાતી માધ્યમની ઉચ્ચ પ્રાથમિક વિભાગવાળી પ્રાથમિક શાળાના ૯૬ શિક્ષકોનો નમૂના તરીકે સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૬. ઉપકરણ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં માહિતી એકત્રીકરણ માટે સંશોધક રચિત અભિપ્રાયાવલિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં મુખ્ય ત્રણ વિભાગો ૧-વિષયવસ્તુ, ૨-વિદ્યાર્થી અને ૩- શિક્ષક હતા. દરેક વિભાગમાં વિધાનો હતા કે જેમાં શિક્ષક પોતાનો હા કે ના અથવા તટસ્થ પ્રતિભાવ દર્શાવી શકે. દરેક વિભાગના અંતે શિક્ષક મુક્ત પ્રતિભાવ આપી શકે તે માટેની નોંધ તથા જગ્યા આપવામાં આવેલ હતી.

૭. માહિતી એકત્રીકરણ

અભ્યાસ માટે ઉપયોગમાં લીધેલ સંશોધક રચિત અભિપ્રાયાવલિમાં દરેક વિભાગના અંતે નોંધ સાથે આપેલ મુક્ત પ્રતિભાવ માટેની જગ્યામાં ધોરણ સાતના ગુજરાતી વિષયના શિક્ષકોએ આપેલ વર્ણનાત્મક શાબ્દિક પ્રતિભાવોનો માહિતી તરીકે સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૮. માહિતીનું પ્રથક્કરણ અને અર્થઘટન

ધોરણ સાતમાં શિક્ષણકાર્ય કરતા ગુજરાતી વિષયના અનુભવી શિક્ષકોએ સને ૨૦૧૨ થી અમલમાં આવેલ નવા પાઠ્યક્રમ સંદર્ભે આપેલ વર્ણનાત્મક પ્રતિભાવો વિભાગ અનુસાર આ પ્રમાણે હતા. પુનરાવર્તન ન થાય તથા તમામ બાબતોનો સમાવેશ થાય તેની કાળજી રાખી વિગતોની યાદી બનાવવામાં આવી હતી.

(અ) વર્ષ ૨૦૧૨ થી અમલમાં આવેલ ધોરણ સાતના ગુજરાતી વિષયના નવા પાઠ્યક્રમ અંગે વિષયવસ્તુ સંદર્ભે શિક્ષકોના પ્રતિભાવો.

- ધોરણ સાતના વિદ્યાર્થી માટે ચિત્રપાઠ મૂકવાના બદલે સ્થળ મુલાકાત અને તે માટેના પ્રશ્નો કે મુદ્દા હોય તો વધુ ઉપયોગી થાય.
- પદ્યપાઠોનું પ્રમાણ વધારે હોવું જોઈએ.
- કિશોરવયને અનુરૂપ સાહસકથા હોવી જોઈએ.
- વિષયવસ્તુમાં વિદ્યાર્થીને શીખવાનો આનંદ મળે તેવા એકમોનું પ્રમાણ વધુ યોગ્ય ગણાય.
- માતૃભાષાનું મહત્વ સમજે તેવા પાઠ-કાવ્ય મૂકવા જોઈએ.
- પાઠ આધારે પ્રશ્નપત્રમાં શું પૂછવું અને કેવી રીતે પૂછવું એ પણ એક પ્રશ્ન છે એટલે પ્રશ્નપત્રના બદલાતા માળખા અને પ્રશ્નપ્રકારના વૈવિધ્ય અનુસંધાને કેટલાક એકમો પડકારરૂપ છે તે બદલવા જોઈએ.
- શિક્ષકોને પર્યાપ્ત માત્રામાં સંદર્ભો મળી રહે તેવી વ્યવસ્થા હોય અથવા પૂરતા નિર્દેશ કરવા જોઈએ.

- વિષયવસ્તુમાં ભાર કરતાં ભાવને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ.
 - મિત્રતા, સહકાર, ત્યાગ, નિયમિતતા, સંઘભાવના, કર્તવ્ય, તટસ્થતા ઉદ્યમશીલતા વગેરે કેળવવાનું બહાનું મળે તેવું વિષયવસ્તુ જોઈએ.
- (બ) વર્ષ ૨૦૧૨થી અમલમાં આવેલ ધોરણ સાતના ગુજરાતી વિષયના નવા પાઠ્યક્રમ અંગે વિદ્યાર્થી સંદર્ભે શિક્ષકોના પ્રતિભાવો.
- વિદ્યાર્થીઓને અમુક શબ્દો સમજવામાં મુશ્કેલી પડે છે જેમ કે, મુનસફ, હેરીયું વગેરે
 - વિદ્યાર્થીઓને જૂથમાં કાર્ય સોંપી શકાય, તેના માટેના ઉત્તમ નમૂના મળી રહે તેવું વસ્તુ હોવું જોઈએ પાઠ્યક્રમમાં.
 - વિદ્યાર્થીઓને પૂરક વાચન, પૂરક પ્રવૃત્તિ અને સંદર્ભો આપવાની બાબતમાં વધુ ઉંડાણ જોઈએ, પ્રાપ્તિસ્થાનો દર્શાવવા જોઈએ.
 - વિષયવસ્તુમાં ગદ્યનું પ્રમાણ વધુ હોવાથી વિદ્યાર્થીઓમાં ભાષાઅધ્યયનનો આનંદ-રંજકતા ઓછી જોવા મળે છે.
 - જે પ્રવૃત્તિઓ કરવા વિદ્યાર્થી આપમેળે તૈયાર થાય તેના માટેની ભૂમિકા મળી રહે તેવા એકમો હોવા જોઈએ.
- (ક) વર્ષ ૨૦૧૨ થી અમલમાં આવેલ ધોરણ સાતના ગુજરાતી વિષયના નવા પાઠ્યક્રમ અંગે શિક્ષક સક્રિયતા સંદર્ભે શિક્ષકોના પ્રતિભાવો.
- પ્રથમ સત્રમાં એકમો વધારે રાખવા જોઈએ.
 - પ્રવૃત્તિ અને સંદર્ભો વધુ વિગતપૂર્ણ હોય તો સારું
 - ભાષા અને સાહિત્ય પ્રત્યે પ્રેમ-આદર જાગૃત થાય તેવા એકમોનો સમાવેશ થાય તો શિક્ષકોને ગમે.
 - ગુજરાતી વિષયમાં શીખવવાની સૌથી વધુ મજા પદ્યપાઠોની છે તેથી તેનું પ્રમાણ વધારવું અને વૈવિધ્ય જાળવવું.
 - ચિત્રપાઠોના સંદર્ભમાં ધોરણ સાતના વિદ્યાર્થી સામે શિક્ષક તરીકે શું કરવાનું એ વિચારવા જેવું છે. કોઈ બીજો વિકલ્પ હોવો જોઈએ.
 - ગુજરાતની ભાતીગળ સંસ્કૃતિનો ખ્યાલ આપી શકાય તેવો કોઈ જ એકમ જણાતો નથી.
 - ભાષા ગૌણ નથી ભાષા જ મુખ્ય છે એવું સમજાવવામાં મદદરૂપ થાય તેવા કોઈ પ્રસંગ કે પાઠનો સમાવેશ થાય તો કાચી ઉંમરે વિદ્યાર્થી એક મૂલ્યવાન ભાથું મેળવી શકે.
 - વ્યાકરણ શિક્ષણ વધુ ને વધુ પ્રવૃત્તિલક્ષી બનાવવાના માર્ગદર્શન અને શક્ય હોય તો સાહિત્ય અથવા શિક્ષણ પ્રક્રિયાના આધારો પૂરા પાડવા જોઈએ.

- ભાવાત્મક શિક્ષણ અને કૌશલ્ય વિકાસને વધુ પ્રોત્સાહન આપી શકાય તેવા એકમો હોય તો ભાષાશિક્ષકને પુરતી તક મળે વિદ્યાર્થીને કેળવવાની અને વધુ સારુ કાર્ય થઈ શકે.

૯. તારણો

- વિષયવસ્તુમાં પદ્ય પાઠોનું પ્રમાણ વધારવું.
- વિષયવસ્તુમાં ભાવપ્રાધાન્ય તથા વિવિધ મૂલ્યોના વિકાસનો અવકાશ રહે તેવી પસંદગી જરૂરી.
- જૂથકાર્ય અને પૂરક પ્રવૃત્તિઓનો અવકાશ અને માર્ગદર્શન બન્ને અનિવાર્ય.
- ભાષા અને સાહિત્ય પ્રત્યે રુચિ-પ્રેમ-આદર જાગૃત થાય તેવી વિગતો પાઠ્યક્રમમાં હોય તે જરૂરી.
- વ્યાકરણ શિક્ષણ માટેની પ્રવૃત્તિઓ અને માર્ગદર્શનનું પ્રમાણ વધારવું.
- સંસ્કૃતિનો ખ્યાલ, ભાવાત્મક શિક્ષણ, કૌશલ્યવિકાસ તથા ભાષાની અનિવાર્યતા વગેરે પર વિશેષ ધ્યાનની આવશ્યકતા
- સાંપ્રત સમયની કેટલીક બાબતો અનુસાર એકમો પસંદ થવા જોઈએ જેમ કે ટેકનોલજી, જ્ઞાનવિસ્ફોટ, સ્પર્ધાત્મકતા, પ્રત્યાયન વગેરે
- જીવનકૌશલ્યો પર પણ વિશેષ ધ્યાન આપવું પડે. પ્રવૃત્તિઓ પણ જીવનલક્ષી હોય. વ્યવહારુ જીવનમાં ઉપયોગી થાય તેવી તે જરૂરી.
- પ્રવર્તમાન યુગમાં પ્રત્યાયનકુળશતા સફળ વ્યવસાયનો આધાર હોવાથી તેમાં ઉમેરો થાય અથવા તે અંગેની જાગૃતિ આવે તેવા એકમો અત્યંત જરૂરી
- અર્ન એન્ડ લર્ન તરફ વિચારવાની શરૂઆત થાય તેવા કોઈ એકમ મૂકવા જોઈએ જેથી સ્વાવલંબનની પ્રેરણા મળે.
- સંયુક્ત પરિવાર, વડીલો પ્રત્યે માન, પર્યાવરણ જાળવણી, પ્રકૃતિપ્રેમ, નિસ્વાર્થ સેવા, શાંતિ-કરુણા-દયા-પ્રેમ વગેરે સંબંધિત એકમો જોઈએ.
- સ્વકેન્દ્રી બનવાના બદલે સામાજિકતા કેળવાય, સાર્વત્રિક કલ્યાણનો ભાવ કેળવાય તેવા એકમો હોવા જોઈએ.

૧૦. અભ્યાસના અંતે

કોઈ સામાજિક ઘટનાને તપાસવા માટે આગમનાત્મક અને અર્થઘટનાત્મ અભિગમનો પદ્ધતિસરનો વિનિયોગ એટલે ગુણાત્મક સંશોધન કે જેમાં શાબ્દિક માહિતીને વર્ગીકૃત કરી તેનું વિશ્લેષણ અને પ્રાપ્ત વિગતનું સંશ્લેષણ કરવામાં આવે છે. આમ પ્રસ્તુત અભ્યાસ એક સૂક્ષ્મ પ્રયાસ હતો જેમાં નવા પાઠ્યક્રમ અંગે શિક્ષકોના પ્રતિભાવોનો અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો.

કોઈ પણ વિરલ ઘટના મૂળે તો સૂક્ષ્મ વિચાર રૂપેજ હોય છે એક નાનકડો વિચાર જ્યારે વાસ્તવમાં આકાર પામે છે ત્યારે તે વિરાટ બને છે, સદભાગ્યે જો તે વ્યવહારમાં અમલમાં આવે તો અદ્વિતીય ઇતિહાસ બને છે. શિક્ષણજગતમાં વિશેષ પ્રાથમિક કક્ષાના માતૃભાષાના શિક્ષણ ક્ષેત્રે સંબંધિત તારવેલા આ નાના-નાના વિચારોનું વજૂદ વિચારવા જેવું તો ખરું જ.